



نازاره کانی تاک له کومه لگای په رهنه سهندووی ئیمه دا

نووسینی: دوکتور روئیا تلوووی



له و کاته دا که فروکه له کوتایی سه فیری نزیک ده بیته وه دهنگی فروکه وان له گویی دانیش تووانی فروکه دا دهرینگیته وه: میوانانی به پریزی پهروازی ژماره ی ۹۲۸ کومپانیای ئاسمان تا چند خوله کی تر فروکه له فروکه خانه ی شاری سنه ئه نیشیته وه، تکایه پشتی کورسیه کانتان راست کهنه وه و تا کاتی ویستانی فروکه له جیگای خوتان هه لمهستن. بو ئاگاداریتان پله ی گهرمای شاری سنه...

له ماوه ی ئه م چهن خوله که دا ئه توانی سهیری شاریکی کوردهواری بکهیت له ئاسمانه وه، داره کان، ماله کان، شه قامه کان، هات وچوی ماشینه کان هات وچوی مروقه کان که له و سه ره وه وه ک خالیکی رهش ده یانبینی. ئه توانی ههست به ته په ته پی دلی ژیان بکه ی له ناوه راستی سنگی شار.

هیواش هیواش فروکه دیته خوار و ئه و خاله ره شانه، سه ر و مل و دهست و پیمان دهرده که ویت و ئه وسا به ته وای سیمای مروف ده بینی. کومه ل کومه ل مروف که کومه لگایه کیان پیکه پیناوه هه ر کام له م مروقانه له ناخی خویاندا دنیا به کی گه وره ن پر

له هیوا و ئاوات و تیکۆشان و له لایه کیشهوه، خهم و په ژاره و تهنانهت ترس و نائۆمیدی.

مروڤ شتیکی سه رنج راکیشه، بریتییه له دوو بهشی جهسته و روڤ. زانیاری له باره ی جهسته دهسکهوتی زوری بووه و چیهانه خوښی و ئازار که ناسراوه و دهرمانی بو دوزراوه تهوه و زانست له م بارهوه ههر خه ریکی پیشکتهوتنه، تهنانهت زانست چوته دنیای مایکر و مولکوله کان و ئاوهزی ژینیتیک خه ریکی ناسینی وردترین بهشی سه رچاوه کانی ژیانی ئینسانه.

به لام دهسکهوتی زانست له باره ی روڤ و دهروونی مروڤه کانهوه ههرچهنده که چوته پیش بهس ههر زه ریایه کی بی پایانی له زور شتی نه ناسراو له پیشدایه.

ههر وهها چۆنیهتی ژیانی ئەم مروڤانه به لای یه کهوه زانستی کومه لئاسی پیک ده هیئت و ئەمەش خوی بواریکی ئیجگار بهربالوه. چۆنیهتی ژیانی تاکه کهس و مافه کانی و شیوازی ژیانی ئەویش خوی سه رچاوه ی زانستیکی تاک ناسانهیه.

ديسان له باری شوینی جوگرافیایی که مروڤ تییدا دهژی، ههل و مهرجی ئەو شوینه له باری رامیاری، ئابووری، کومه لایهتی و کولتووری و شوناسی ئەو نه تهوه که پیناسه ی خوی بهوهوه دهکات، کومه لیک پرسی تر ههیه.

دهسه لاتداری و بیدهسه لاتی، هاو نیشتمانی پله ی چهن بوون، مافدار بوون یان بی ماف بوون، چۆنیهتی سامانی ئابووری و زورشتی تر مروڤ دهسته و یه خه ی ژیانیکی ئالوز ئە کاتهوه.

بیگومان کومه لگا وه کو په نجه ی دهست ئەندامه کانی جوراوجوره و پیوستی بهم جوراوجوریهش ههیه. له سه رنجیکی سه ره تاییدا دهروانی زور کهس خه ریکی ژیانیکی روژانهیه. بهیانی چاو هه لدینی، نایک دهخوات، ئەچی بو ئیش، به دهسکهوتیکی کهم یان زور دیتهوه مال و دهخهویت و بهیانی سه ر له نوی به هه مان شیوه چه رخی ژیان ده چه رخی نیتهوه و هوڤی به ”کلاوه کهیهوه با نه بیات“ و ”ئاگای له زمانی سووریهتی که سه ری سه وزی به با نه دات.“ هه ناسه کانی ئەم ژیانه بهر دهوامه تا روژیک که ئیتر ئەو هه ناسه یه ناییت و ئەمینی قه بریک و چهند روژیک بیره وهری و له ئاکامدا فه راموڤی.

له ناو ئەم کۆمەڵەشدا برپیک دەبینی خەریکی ژیانن و هەر ئەو تیکۆشانەیان بو بەرپۆه
بردنی ژیان هەیه، بەلام بیرکردنەوه و روانگەیان بو ژیان جیاوازه. بە ژیانیک ساکار و
ئاسایی رازی نین و رەخنەیان لە سەر بارودوخی دەور و بەریان هەیه و هەست بە
جەسارەت دەکەن. دەیانەوی ئال و گۆرپیک لەو شتانە ی وا بە دلیان نییه پیک بینن
ئەمانە فکری نوییان هەیه.

دیاره له کۆمەڵگایه کدا، هەموو هەلکەوتە و روشنبیر نین. هەر چەند ئەگەر
ژمارەیان زۆرینە ی کۆمەڵگای داگیر کردایه لهوانەیه کیشە کانمان له گەل ئیستا زور
جیاواز دەبوو. با سەرنجیککی ناو کۆمەڵگاکەمان بدەین که تیبدا دەژین و ئاورپیک
بدەینەوه له دەردیککی هاوبەشی هەمووان و بگەرپین بو ناسینی سەرچاوه و چۆنەتی
ئەو دەردە و چۆنەتی دەرمانی.

روشنبیران و تیکۆشەران ی کۆمەڵگای ئیمە چ ژن و چ پیاو، له هەر بواریکی فکری
و هەر جەناح و دەستە و گروویک بن و له هەر چەشنە تیکۆشانیککی کولتووری و
رامیاری و کۆمەڵایە تیدا چالاک بن، چ ئەوانە ی بەس چالاک ی کولتووری، له بواری
ئەدەبی و روشنبیری، بە ریگای خەبات و تیکۆشان دەزانن و چ ئەوانە ی مەیدانی
رامیارییان هەلبژاردوو و ئەوانەش که ئیشی روژنامە گەری دەکەن و خویندکارانی
تیکۆشە ریشمان هەموو دەستە و یەخە ی چەند کیشە یه کی هاوبەشن که زور جار
هەست ئەکەن ئەم بەر بەستانە دەیانەوی توانای پیشکەوتنیان کهم کەنەوه و دەبنە
کۆسپیککی سەر ریگایان.

ئەبی ئامازە بەو هەش بکریت که ئەم کیشانە بەس تاییەت بە روشنبیران نین. له
راستیدا ئەمانە هەر ئەو نەریت و تاییەتمەندیانە ی کۆمەڵگای جیهانی سییه مییه که
هەموو تاکی کۆمەڵگای گیرۆدە کردوو و هەر کهس یک بە چەشنیک ئازاری لی دەبینی.
ئەم کەندو و کۆسپانە چین که هەموو دەیزانین و زور جاریش باسیان لی دەکەین
و بە داخهوه جار جار خۆشمان پەرە ی پیئە دەین؟

یه که م: کۆمەڵگایه کی نەریتی پەرە نەسەندوو خاوهنی کولتووریککی زالی زاره کی
وهک زۆر به ی کۆمەڵگاکانی جیهانی سییه می.

به داخه وه به هوئی بهرز نه بوونی ئاستی خویندهواری دهرفته تی کهم بو خویندنه وه و
 فیروون داده نری. زوربه ی کاتی به که لک به فیرو ده چی. ئەو کاته ی که ده بیت مروف
 خه ریکی خویندنه وه بیت به قسه و باس و ئال و گوپ کردنی خه به ری ئەم و ئەو ده بیاته
 سه ر وه ک بلی ئەم ژیا نه هیچ کیشه ی نییه و گه وره ترین گرفتی کومهل ئەوه یه که
 کی چی ده کات و چی ده لی و چون ژیا نی تایه تی ده باته سه ر. دیاره له کومه لگای په ره
 نه سه ندوو سه سادته و بهرچاوته نگی شتیکی زور زهق ده بی. ئەو که سانه ی وا نایانه وی
 یان ناتوانن تیکوشن بو پیشکه وتن، به داخه وه چاوی بینینی سه رکه وتنی ئەوی
 تریشیا ن نییه. کاتیکی تاکیک له ئاستی هه ل و مه رچی ده ور و به ری خو ی سه رتر
 ده چی، ئەوانه ی وا سه رنه که وتوون له جیا تی تیکوشان بو سه رکه وتنی خو یان
 تیده کوشن به کوتانی ئەو که سه و نزمی که نه وه تا ئاستی خو یان.

جیگای پرسیا ره بو نابی له سه رکه وتنی تاکه کانی کومه لگامان شاد بین؟ خو
 گه شه ی کومه لگای ئیمه له گه شه ی تیکوشه رانمانه له هه ر بواریکدا یه.

هه ر وه ها هه لسه نگانندی خیرا و بی به لگه و بهس له رووی شک و گومان لی
 بوون، زور له ناومانا باوه، خه لک زوو تومته له یه ک ده دن و زور به ئاسایی و بی بیر
 لیکردنه وه قبولی ده کن. دلنیا م خوینه ری هیژا ئەگه ر چه ن خوله کیکی بیره وه ربیه کانی
 خو ی بینیه بهرچا و هه ست به م ئازارانه له ژیا نی خویدا ده کات. هه موومان گیرو ده ی
 ئەم ئازاره ی به لام وه رن دادگه ر بین و بیر له وه بکه ین ئیمه که ئەم خه مه مان چیشته وه
 چه نده یش خو مان هه ر ئەو چه شنه ره فتاره مان سه باره ت به وی تر بووه؟ ئایا توانیومانه
 خو مان مالی دلی خو مان پاک و خاوین که ینه وه؟

دووهم: زال بوونی توتالیتاریسم و نه بوونی کولتوووری دیموکراسی له جیهانی
 سییه م. دیاره کاتیکی کولتوووری دیموکراسی نه بی ته حه مولی ره خنه زور کهم ده بی.
 ئەمه هه م له ده سه لات و هه م له خه لکی ژیر ده سه لاتدا بهرچا و ده که وی.
 توتالیتاریسمی زال به سه ر جیهانی سییه م به تایه ت ناوچه ی روژه لاتی ناوه راست وا
 کاریگه ری له سه ر مروف کردوه که باوه ر به خو و ئەنگیزه زور زور کهم ده کاته وه.
 نائومییدی و خه موکی (افسردگی) به ره می ره شی ئەوه یه. به تایه ت که خه لک له هه ل

و مه‌رجیکی هه‌لکه‌وتوودا هیواکانی خو‌یان بو‌ئال و‌گور‌پکی هیمن و شارستانیانه
ده‌رده‌پرن به‌لام به‌داخه‌وه هیچ ئاکامیکی ناییت و چه‌ند جار له‌وانه‌یه ئەم ته‌جروبه
تاله‌یان دوویات بیه‌وه و نه‌گاته ئامانج بویه ریژه‌ی خه‌موکی له‌م حاله‌ته‌دا زور ده‌بی.

دیاردیه‌کی ناحه‌زی‌تر پیکهاتنی دیواریکی به‌رزنی ناباوهری له‌نیوان خه‌لکه. به
هو‌ی دزه‌کردنی (نفوذ) سیسته‌می تو‌تالیتیر ته‌نانه‌ت بو‌ناو تایبه‌تیتیرین بواره‌کانی ژیان
تاکه‌کەس، مرو‌ف به‌رده‌وام له‌خه‌لکی ده‌ور و به‌ری ئەترسی. نموونه‌ی ئەمه‌له
رو‌ژئاوای کوردستان (سووریا) له‌کتییی ژینوسایدی گه‌لی کورد نووسراوی دوکتور مارف
عومه‌ر گول‌باس کراوه که‌یه‌کیک له‌ره‌وشته‌کانی ده‌سه‌لاتی سووریا بو‌سه‌رکو‌تکردنی
کوردیه‌کانی ئەو ناوچه‌ئا‌زاوه‌دروست کردن له‌ناو کورده‌کاندا بووه به‌جو‌ریک
هه‌ندیکیان وه‌کو نو‌که‌ری عه‌ره‌ب باس بکری‌ن له‌دژی ئەوانه‌ی که‌مه‌ترسیان له
سه‌ره. ئەم ره‌وشته‌پیسە به‌تایبه‌ت دژ به‌روشنی‌یران به‌کار چوووه بو‌وه‌ی له‌ناو کومه‌ل
گومانیان سه‌رکه‌ویت و خه‌لک له‌ده‌وریان کو‌نه‌بنه‌وه و قسه‌یان بایه‌خی پی‌نه‌دری.

له‌نه‌بوونی دیموکراسیدا ده‌رفه‌تی یه‌کسان بو‌سه‌رکه‌وتن نا‌ره‌خسی بر‌پیک له‌رانت و
ده‌رفه‌تگه‌لیک که‌لک وه‌رده‌گرن که‌لایه‌قی نین و بر‌پیک که‌توانایی سه‌رکه‌وتنیا‌ن هه‌یه‌بیه‌ش
ده‌کری‌ن. ئەمه‌ش خو‌ی ئامرازیکه‌بو‌په‌ره‌سه‌ندنی دوور‌وو‌یی. دوور‌وو‌یی ده‌بیه‌هو‌ی ئەوه‌ی
مرو‌فه‌کان باوه‌ریان به‌کەس نه‌مینی. هه‌موو چه‌شنه‌تیک‌وشانی خه‌لکی‌تر بی‌بایه‌خ بزانتن و به
چاویلکه‌ی ره‌شینی سه‌یری شته‌کان بکه‌ن. به‌داخه‌وه به‌رده‌وام ئیتیکتی ئاماده‌و بی‌به‌لگه
فراوانه‌و به‌س ناوچاوانیکی ده‌وی که‌بو‌یر بیت و خه‌ریکی سه‌رکه‌وتن، تا‌کو زوو ئەو ئیتیکتی‌ه‌ی
پیوه‌بچه‌سپین. شتیکی‌تر که‌باوه‌ئه‌وه‌یه جار‌جار تا‌کیک زوو گه‌وره‌ده‌کری‌ته‌وه به‌چه‌شنیک
ده‌بریته‌سه‌ر که‌خو‌شی باوه‌ر ده‌کات هه‌ر به‌به‌رزنی له‌دایکبووه‌و ئەم‌جار به‌که‌م‌ترین هه‌له‌وا
ده‌یکوتن به‌زه‌ویدا که‌نه‌توانی هه‌ستیه‌وه. مه‌خابن شکان و ورد‌کردنی که‌سایه‌تی خه‌لک
شیوازیکی زور نا‌حه‌زه که‌زوریش ده‌بیندري.

ریگای چاره‌سه‌ری چییه‌؟

ده‌بی یه‌که‌م جار له‌خومانه‌وه ده‌ست پیکه‌ین.

۱- هه‌و‌ل‌دان بو پ‌ه‌ر‌ه‌دان به کولتووری ن‌ف‌ی‌س‌اری له ج‌ی‌اتی مانه‌وه له چوار‌چ‌یه‌ی کولتووری

زاره‌ک‌یدا

۲- کات به ف‌ی‌ر‌و نه‌دان و ته‌رخان کردنی کاتی ئازاد بو خ‌و‌ی‌ندنه‌وه و ف‌ی‌ر بوون و بردنه سه‌ری ئاستی زانیاریمان له هه‌ر بواریک که پ‌ی‌مان خ‌وشه.

۳- بگه‌ینه ئه‌و باوه‌ره‌ی وا ر‌ی‌ز له مافی تاکه‌که‌سی بگ‌ر‌ین تا ر‌ی‌ز له مافی خ‌وشمان بگ‌یر‌دی. له ج‌ی‌اتی سه‌رنج دان بو ناو ژ‌ی‌انی تایبه‌تی خه‌لک ئه‌و ف‌ک‌ره له خ‌وماندا په‌روه‌رده ده‌که‌ین که تاک ئازاده و مافی هه‌یه و خ‌وی به‌ر‌پ‌رسی چ‌ون‌یه‌تی که‌لک وه‌ر‌گ‌رتن له ئازادیه‌کانی خ‌ویه‌تی. د‌یاره له ج‌ی‌اتی ئه‌وه‌ی ن‌ی‌گه‌رانی بوونی ئازادی بین ئه‌بی له ف‌ک‌ری کولتووری دروست که‌لک وه‌ر‌گ‌رتن له ئازادی بین له‌گه‌ل ر‌ی‌ز و ح‌ورمه‌ت بو مافی خه‌لک.

۴- کوشتن یان نزم کردنه‌وه‌ی هه‌ساده‌ت له خ‌وماندا. هه‌ساده‌ت به‌و شته‌ی ده‌ک‌ری که ده‌مانه‌وی بمانبی یان ببین به‌لام نیمانه. ده‌ی با ت‌یک‌وش‌ین بو به‌ ده‌ست ه‌ینانیان له ر‌ی‌گ‌ای چاکه‌وه. بو گه‌یشتن به ئامانج ده‌بی هه‌ول بده‌ین، یان ده‌گه‌ینه یان ئه‌گه‌ر نه‌گه‌یشتین و‌ی‌ژ‌دانمان ئاسووده‌یه که ئیمه به‌قه‌د توانامان هه‌ولمان داوه و که‌م و کورتیمان نه‌کردووه. د‌یاره ئه‌بی ئه‌وه‌ش له به‌ر چاو بگ‌ر‌ین که هه‌موو ش‌ت‌یک بو هه‌موو که‌س‌یک ناب‌ی، هونه‌ر ئه‌وه‌یه له‌و توانا و ده‌رفه‌تانه‌ی خ‌ومان که‌لکی چاک بگ‌ر‌ین.

۵- شانازی بکه‌ین به‌ که‌سانی سه‌رکه‌وتوو له کومه‌لگا‌که‌مان و ر‌ی‌گ‌ایان بو خ‌وش که‌ین بو پ‌ی‌شکه‌وتنی زور‌تر.

۶- هه‌ل‌سه‌نگاندنی خ‌یرا نه‌که‌ین و دادگه‌ر بین و زوو تومه‌ت له خه‌لک نه‌ده‌ین.

۷- با یه‌ک‌ترینمان خ‌وش بویت و ئاشقی مرو‌ق‌ایه‌تی و مرو‌قه‌کانی کومه‌لگ‌ای خ‌وشمان بین.

۸- به‌س خ‌ومان نه‌بینین کومه‌لگا‌ به‌س به‌ ئیمه‌وه به‌ر‌ی‌وه ناچ‌یت.

۹- بو سه‌قامگ‌یر بوونی د‌یمو‌ک‌راسی ده‌بی کولتووری د‌یمو‌ک‌راسی له ناو خ‌ومان په‌روه‌رده که‌ین که‌ و بوو ته‌حه‌مولی ره‌خنه له خ‌وماندا به‌ر‌ینه سه‌ر.

۱۰- دیواری به‌رزی ناباوه‌ری سوودی بو ه‌ی‌چ‌مان نییه، پ‌ی‌ویسته هه‌رکه‌س به‌ گو‌ی‌ره‌ی توانای خ‌وی به‌ر‌دیکی ئه‌م دیواره هه‌لکه‌نی.

۱۱- بو چاره‌سه‌ری ترس پ‌ی‌ویستمان به‌ جه‌ساره‌ته هه‌ر چه‌ند که جه‌ساره‌ت به‌های ده‌ویت و که‌میش ن‌ین ئه‌وانه‌ی وا خه‌ریکن به‌های بو ئه‌ده‌ن.

۱۲- روښنښیرانی ئیمه ټه بی ځاوهنی بهرنامه بن. لاسایی کردنه وه له بیروکه کانی تر چاره سهری کیشه ی ئیمه نییه. ده بی تیوری و فکره گه وره کانی دنیا وه رگرین و له گه ل هه ل و مه رجی ځومان یه کی ځه یین و بیړیکی تازه دروست که یین و بهرنامه یه ک دایین که یین که بتوانی وه لامده ری کیشه کانی ئیمه له م ناوچه دا بی. هه ر وه ها روښنښیرانمان ځویان له ځه لک جیاواز نه که نه وه بو وه ی که پیمان وابی ځه لک لیمان تیناگه ن. بیړی روښن ټه بی ځه شنه ټه سه ری کی بیت که بتوانی بارودوخی ټه و ځه لکه بگوریت جا بو یه پیویسته بهر ده وام له په یوه ندی له گه ل ځه لکه که دا بیت.

۱۳- دياره هه ل و مه رجی ئیستای دنیا چوون به ره و پیړی جیهانی بوونه. پیویسته به زانایی و عه قل و جه ساره ت و به له بهر چاو گر تنی ته واوی کیشه کانی کومه لگا که مان، دوخی ځومان له م هه له دا بناسین و به چالاکی هه ول بده یین بو وه رگر تنی چاکترین که لک له م ده رفه ته. له ټاکامدا ده مه وی ټامازه به قسه ی دوو که س بکه م. ټالدوس ها کسل ی ټه لی: عه شق ترس ده ر ده کا. له لایه کی تریشه وه ترس عه شق ده ر ده کا. نه ک عه شق به لکو هو ش، چاکی، میهره بانی و ته واوی بیروکه جوانه کانی و راستیش ده ر ده کا. له دوایشدا ترس ته نانه ت به سه ر مرو فایه تیشدا زال ده بیت.

کارل مینینگر ټه لی: کاتیک ماسی ټه سیری قولای ماسیگر ده بی، تیده گات ناتوانی بو هه ر شوینی ځه ز ټه کات مه له بکات. لیره وه هه ولدانی ماسی ده ست پیده کات. ټه م تیکو شانه جار جار رزگاری بو هیناوه و زور جاریش پیگه ی ټه وی ئیجگار دژوار و پر ئیش و ټازار کردووه. مرو فیش هه ر به هه مان شیوه له گه ل پیگه و شوینی ځوی و ټه و قولاپانه ی که ده یخه نه داو له کیشه دایه. جاری وایه کیشه کان به ساکاری لا ناچیت. هه ول دانه کانی ټه و مرو فیه ته نیا شتیکه که دنیا ده بینیت و به داخه وه زور جاریش خراب لی تیده گات. بو ماسی ټازاد دژواره بزانییت چی به سه ر ماسی ټه سیر دیت.

سه ر چاوه کان:

دوکتور مارف عومه ر گول، ژینوسایدی گه لی کورد، چاپی دووه م
پروفیسور دانلد گودوین، فوبی، وه رگیرانی: دوکتور نوسره توللا پوور ټه فکاری